

FSM İlmî Araştırmalar
İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi
FSM Scholarly Studies
Journal of Humanities and Social Sciences
Sayı/Number 2 Yıl/Year 2013 Güz/Autumn
© 2013 Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

<http://dergi.fsm.edu.tr>

Molla Muhammed Timur'un Çağatayca Kelile ve Dimne Tercümesi

Feyzi Çimen*

Özet

Bu makalede Molla Muhammed Timur tarafından 1131 (1718-19) tarihlerinde Kaşgar'da kaleme alınan Çağatayca *Kelile ve Dimne* tercümesi tanıtılıp söz konusu metnin nüshaları karşılaştırılacaktır. Eserin özgün adı *Âşâru'l-imâmîye*'dir. *Âşâru'l-imâmîye* de kaynak olarak Kelile ve Dimne'nin Farsça tercümesi olan ve Kaşifi tarafından kaleme alınan *Envâr-i Süheylî*'ye dayanmaktadır. Hollanda Leiden Üniversitesi Kütüphanesi 6269'da ve Özbekistan Fenler Akademisi Ebu Rayhan Biruni Şarkşinaslık Enstitüsü Yazma Eserler Bölümü P11307'de kayıtlı olmak üzere iki nüshası vardır.

Anahtar Kelimeler: Molla Muhammed Timur, Çağatay Türkçesi, Kelile ve Dimne, *Âşâru'l-imâmîye*, *Envâr-ı süheylî*.

Chaghatai Turkish Translation of the Kalila and Dimna by Molla Muhammed Timur

Abstract

In this article, the Chaghatai translation of *Kalila and Dimna*, written by Molla Muhammed Timur in Kashgar in 1131 (1718-19) will be introduced and different copies of the text will be compared. The original name of the work is *Âşâru'l-imâmîye*. *Âşâru'l-imâmîye* originally based on the Persian translation of *Kalila and Dimna*, *Envâr-i Süheylî* by Kâshifi. There are two copies of this work: One is in the Library of Leiden University at 6269. The other is in The Science Academy of Uzbekistan in the Manuscript Part of The Institute of Ebu Rayhan Biruni Oriental Studies at P11307.

Keywords: Molla Muhammed Timur, Chaghatai Turkish, Kalila and Dimna, *Âşâru'l-imâmîye*, *Envâr-ı süheylî*.

* Arş. Gör., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, fcimen@fsm.edu.tr

Giriş:

Kelile ve Dimne nasihatname, siyâsetname ve fabl türlerinin dünya edebiyatındaki en özgün türlerinden biridir. Bu kıymetinden dolayı birçok dünya dillerine; 14. yüzyıldan itibaren değişik müellifler tarafından Batı Türkçesi (Osmanlı Türkçesi) ve Doğu Türkçesine (Çağatay) tercüme edilmiştir. Anadolu sahasında değişik müellifler tarafından farklı yüzyıllarda yapılan bu tercüme üzerine birçok akademik çalışma yapılmıştır; fakat Doğu Türkçesine (Çağatayça'ya) yapılan *Kelile ve Dimne* tercüme üzerine Türkiye'de -tanıtıcı nitelikteki eserler ve ansiklopedi maddeleri hariç- bir çalışma yapılmamıştır. Hâlbuki *Kelile ve Dimne* metinleri üzerine genel değerlendirmeler yapmak ve Doğu-Batı Türkçesi içinde aynı edebî türü karşılaştırabilmek için Doğu Türkçesine ve Batı Türkçesine yapılan tercüme metinlerin tamamının neşredilmesi gerekmektedir. Ancak bu metin neşirleri tamamlandığında *Kelile ve Dimne* tercümelerinin Türk dili içindeki yeri ve konumu görülebilecektir.

Genelde nesirle yazılan ve uzun soluklu olan bu eserlerin neşri Türkçe söz varlığı ve sözlükçülüğü için de son derece önemlidir. Eser bir fabl metni olduğu için içerisinde çok sayıda hayvan adı geçmektedir. Hayvan adlarının Türk sosyal hayatındaki yeri ve önemi izahtan varestedir. Bundan başka yine eserde geçen atasözü, deyim, kalıp sözler, yerel ve mahallî ifadeler vs. esere birincil kaynak hüviyeti kazandırmaktadır. Söz konusu eserler Doğu-Batı Türkçesi üzerine yapılacak karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarına ve Çağatayca sözlüklere de kaynaklık edecektir.

Tüm bu gerekçelerden hareketle Molla Muhammed Timur'un Çağatayca *Kelile ve Dimne* tercümesini söz varlığı ve muhtavasından dolayı ortaya koymaya çalışacağız. Eserin tanımına geçmeden önce Molla Muhammed Timur hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Molla Muhammed Timur'un Hayatı ve Eserleri

Molla Muhammed Timur'un hayatı ve eserleri hakkında yapmış olduğumuz araştırmalarda ne tezkirelerde ne de ansiklopedilerde "şimdilik" müstakil bir bilgiye rastlamadık. Eserinden ve eserini takdim ettiği Muhammed İmam Beg'den dolayı Kaşgarlı olduğunu tahmin ettiğimiz müellifin doğum ve ölüm yılı bilinmemektedir. Eserin takdim edildiği Muhammed İmam Beg Kaşgar'ın önemli siyasi simalarından biri olması kuvvetle muhtemeldir; ama maalesef onun hakkında da net bir bilgiye ulaşamadık. *Āşāru'l-Īmāmiye*'nin Özbekistan nüshasında müellifin kendisinden bahsettiği kısım eksik olduğu için değerlendirmelerimizi eserin Hollanda Leiden Üniversitesi Kütüphanesindeki nüshasında yer alan şu satırlara dayanarak yapacağız.

...Ve andın târih-i hâzreti nebevî *ming yüz otuz bir* irdi kim zamân fuzalâları-

nîng muqtedâsı ve devrân kam-kârlarınınîng piş-vâsı faziletğa mürebbî ve şerî' atğa muqavvî ma' nâ-ṭaleb ve dâniş-laqab:

Beyt

Zihî nîk-nâm u ḥamîde ḥiṣâl

Muḥammed İmâm Beg şâhib-kemâl

Bu faqr-ı istiṭâ'ât a' nî **Molla Muḥammed Timür** kem-şalâhiyyetğa buyurdi kim Envâr-ı Süheylî'ni Fârisî luğatıdın **Türkî** tilğa evrügey, tâ bu **Kâşğar-zemîn** vilâyetininîng ḥalkı kim tilleri **Türkî**dür, ol kitâbnıñ ma' nâsıdın behre alğaylar ve her ḥâş u 'âmğa menfe'atı tamâm yetkey.

Qıṭ'a

Menfa'atnı ḥâş tutmaq süflelernîng resmidür

Merd-i 'âlî-himmet ol kim 'âm nef in közlegey

Ve ol bâ' işdin bā-vücūd bî-şalâhiyyetlik ve kem-kuvvetlikim birle bu uluğ işğa şurū' kılmaknı özümge lâzım bildim. Ve ḥavşalım çağıdın artuq tu' mege ağız açқанımdın zamân fuṣalâları ve devrân zurefâlarınınîng ṭa'nları oqığa özümni nişâne kıldım. “مَنْ صَنَّفَ فَقَدْ اسْتُوْدِيَ” tîr-bārânı qorqıncıdın bu işğa kıızığılığdın köngül savuttum ve lîkin “المأمور معذور” cür'eti birle “مَنْ أَنْصَفَ فَقَدْ اسْتَطْرَفَ”siperidin yüzümge utru tuttum. [L7a 11-15; L7b 1-7]

Bu satırlardan anlaşılacağı üzere mütercim eserini Muhammed İmâm Beg'in ısrarı üzerine kaleme almıştır. Ayrıca eserin yazıldığı tarih sarîh bir şekilde zikredilmektedir. Hicri 1131 tarihi miladi 1718-19'e tekabül etmektedir. Muhammed İmâm Beg'in Kaşğar halkının *Kelile ve Dimne* kitabından istifadesini istemesi, kendisinin Kaşğar'ın ileri gelenlerinden biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu tercüme görevini Molla Muhammed Timur'a vermesi Molla Muhammed Timur'un muteber bir ilim adamı olduğuna işaret etmektedir. *Āşāru'l-İmāmiye*'de konular ele alınırken iştişhat için zikredilen ayetlerden sonra irab kaidelerini ayrıntılı bir şekilde zikretmesinden müellifin Arapça bildiği anlaşılmaktadır. *Āşāru'l-İmāmiye*'nin tercüme edildiği kaynak metnin Farsça olduğunu düşünürsek Molla Muhammed Timur'un en az üç dil bildiğini söyleyebiliriz. Bu da kendisinin sosyal çevre olarak ilmiye sınıfından ve 1719'da 20'li 30'lu yaşalarda olduğuna delalet eder. Ayrıca isminin başında yer alan “molla” unvanı da bu iddianın diğer bir delilidir.

Molla Muhammed Timur'un *Āşāru'l-İmāmiye* adlı eserinden başka eserinin olup olmadığını da “şimdilik” bilemiyoruz; ama söz konusu eserinde diğer eserlerine herhangi bir referans yoktur.

Tüm bu yorumları birleştirecek Molla Muhammed Timur 17. yüzyılın son çeyreğinde doğmuş ve 18. yüzyılın başlarında Kaşğar'da yaşamıştır diyebiliriz.

Āsāru'l-Īmāmiye'den başka telif-tercüme eserleri olması kuvvetle muhtemeldir. Hayatı hakkındaki bilgiler bu eserler bulunduğunda netlik kazanacaktır.

Āsāru'l-Īmāmiye

Şimdiye kadar bilimsel neşri yapılmamış olan *Āsāru'l-Īmāmiye*'nin yapmış olduğumuz araştırmalarda iki nüshasını tespit edebildik. Bunlardan biri Hollanda Leiden Üniversitesi Kütüphanesi no 6269'da; diğeri Özbekistan Fenler Akademisi Ebu Rayhan Biruni Şarkşinaslık Enstitüsü Yazma Eserler Bölümü P11307'de kayıtlıdır. Biz bu makalemizde Hollanda nüshasını L nüshası, Özbekistan nüshasını ise T¹ nüshası olarak isimlendireceğiz.

L Nüshası: *Āsāru'l-Īmāmiye*'nin bu nüshası hakkındaki ilk bilgileri meşhur katalogunda Jan Schmidt² vermiştir. Schmidt'in, eseri tavsifi özetle şöyledir:³ Eser sonradan yapıldığı anlaşılan siyah deri sırtlı mukavva bir ciltle kaplıdır. Cildin üzerinde "Tercüme-i Envār-ı Süheylî Kāşifce" yazılı bir etiket bulunmaktadır. Düşük kaliteli kahverengi aherli bir kağıt üzerine yazılan eser yer yer tamir görmüştür. Eser 2+325+2 varak olup sayfa boyutları 225x125 mm ile 270x180 mm arasında değişmektedir. Eser zaman zaman değişmekle birlikte *talik* hat ile yazılmıştır ve her sayfada 15 satır bulunmaktadır. Eserin son sayfası (323a) bozuk bir *şikeste* hat ile kaleme alınmıştır. Eserde olay ve hikâyelerin anlatımında kalıp ifadeler kullanılmıştır. Konu başlıkları, noktalar, çizgiler ve istişhat için zikredilen Arapça ibareler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin sonunda müsten-sih kaydı ve istinsah tarihi yoktur. Yazmaya sonradan eklendiği anlaşılan varaklar üzerinde eserin sonraki sahiplerinin adı ve adres bilgileri (Johannes Awetarianian, Missionsprediger ve E. M. Hoppe, Mutkurova No.24, Rustschuk) yer almaktadır. Eserin tercüme tarihi olan 1131 yılına eserin sonunda bir şiirde geçen *yahşî yār* (بخشي یار) ibaresiyle ebce tarihi düşürülmüştür.⁴ Eserin girişi Molla Muhammed Timur'un bazı eklemeleri dışında Kaşifi'nin özgün metninin tercümesidir. Bu söz konusu girişte eserin Hind dilindeki telifi ve daha sonraki Pehlevice, Arapça ve Farsça tercümelerden bahsedilir.

Molla Muhammed Timur da Kaşifi'nin özgün eserine sadık kalarak tercümesini 14 bölümde kaleme almıştır. Eser zengin şiirlerle süslenmiş gösterişli bir nesir metnidir. Metnin değişik yerlerinde çeşitli bilgi ve yorumlara yer verilmiştir.

1 Eser Özbekistan Taşkente bulunduğundan bu kısaltmayı kullandık.

2 Jan Schmidt, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands: Comprising the Acquisitions of Turkish Manuscripts in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, Cilt II, s. 300, (*Asaru'l-imamiye*, Cod Or: 6269) Leiden 2002.

3 Burada Schmidt'in verdiği bilgilerin tercümesi verilmiştir.

4 ya (ی) 10 + hı (خ) 600 + şın (ش) 300 + ya (ی) 10 + ya (ی) 10 + elif (ل) 1 + ra (ر) 200 =1311 (1718-1719)

Eserin başında ve sonunda eserle alakalı olmayan notlar ve yorumlar vardır. Eserin başı ve sonu tamdır. Müstensih hataları ve atlanan, yanlış yazılan kelimeler göz ardı edilirse eser gayet okunaklıdır.

Mezkûr eserde Molla Muhammed Timur *Kelile ve Dimne* tercümesi olan eserini *Āşāru'l-imāmiye* diye isimlendirmesini şöyle izah eder:

Muşannif özi tertib birgen *Fārisī* kitabığa *Emir Süheyli* bitip bolğanıdın Envār-ı Süheyli aţ koyğanın teb' iyyet kılıp *Türkī* mecmū' anı *Muḥammed İmām Big bā'* iş olğaç *Āşāru'l-İmāmiye* atadım. [L7b 12-14]

Satırlardan da anlaşılacağı üzere Molla Muhammed Timur Kaşifi'yi taklit ederek eserine takdim ettiği kişinin adını vermiştir.

T Nüshası: Bu nüsha hakkında ilk tanıtıcı bilgileri A. A. Semenova vermiştir.⁵ Eser kahve rengi deri bir ciltle kaplanmış olup vişne renginde meşin bir sırtla takviye edilmiştir. 2+367+2 varaktır. Sayfa boyları 22x36 cm olup L nüshası gibi *talik* hatla yazılmıştır. Cildin üzerinde değişik motiflerle bezenmiş bir şemse olup cilt kapağının etrafı süslü şekillerle kaplanmışır. Düşük kaliteli kahverengi aherli bir kağıt üzerine yazılan eser, yer yer tamir görmüştür. Konu başlıkları, noktalar, çizgiler ve istişat için zikredilen Arapça ibareler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her sayfada 15 satır bulunmaktadır. İki nüsha arasındaki 43 varaklık fark -bazı atlamaların dışında- daha çok kağıdın kullanımıyla alakalıdır. T nüshasında L'den farklı olarak sonunda müstensih kaydı ve istinsah tarihi vardır.

Temmet **tarih bir minğ üç yüz senesinde** uşbu nüşha-i mu' teber **sefer ayını törtünçü küni penşembe kiçesi** mihrbān-ı ḥudāvendī bu faķīr ḥaķīr şikesteni ḳolıda itmāmğa yetti. (T367a-11,12)

Sefer ayının 4. gecesi 1300 tarihi Miladi 15 Aralık 1882 tarihine tekabül etmektedir ki T nüshası eserin telifinden aşağı yukarı yüz yıl sonra istinsah edilmiştir. Müstensih dönem eserlerinde yaygın olduğu üzere gerçek ismini zikretmek yerine "fakir, hakir" sıfatlarıyla ismini geçiştirmiştir. Esere sonradan eklendiği anlaşılan giriş ve sonuç kısımlarındaki varaklar üzerinde eserin sonraki sahiplerinin adı ile eserle alakalı olmayan notlar, rakamlar, yorumlar ve hesaplar vardır. L nüshasındaki Molla Muhammed Timur'un kendisinden bahsettiği kısım T'de eksiktir.

Eserin başı ve sonu tamdır. Müstensih hataları, atlanan, yanlış yazılan kelimeler göz ardı edilirse eser gayet okunaklıdır.

5 A. A. Semenova, *Sobraniye Vestocñnih Rukopisey Akademi Nauk Uzbekskoy, SSR*, 5. Cilt, s.142-143, Taşkent, Özbekistan, 1960.

T ve L Nüshalarının Karşılaştırılması

İçerik, söz varlığı ve dil özellikleri bakımından T ve L nüshası karşılaştırılınca şu hususlar dikkati çeker:

1. Her iki nüsha da tam olmaktan uzak olup birbirini tamamlar mahiyettedir.
2. T nüshası varak ve sayfa sayısı bakımından L nüshasından fazla olsa da L'deki kelime sayısı daha fazladır.
3. Her iki nüsha da müellif nüshası olmaktan uzaktır.
4. Her iki nüsha da dikkatsiz müstensihler tarafından istinsah edilmiştir.
5. L nüshasında hareke yanlışları, kelime atlama, satır atlama, noktalama, hikâye atlama vb. yanlışlar çok fazla yer alsın da; ağız özellikleri, arkaik unsurlar, mahalli ifadeler ve Türkçe ibareler açısından L nüshası T nüshasından daha değerlidir.
6. Her ne kadar istinsah kaydı olmasın da kullanılan kelimeler ve gramer şekillerinden L nüshasının daha erken bir tarihte istinsah edildiği anlaşılmaktadır.
7. Ek uyumsuzluğu T nüshasında daha yaygındır.
8. Klasik eserlerde görülmeyen ilginç cümle ve kelimeler L nüshasında daha fazla yer almaktadır.
9. T nüshasında genitif ve akuzatif ekinin sıradışı bir kullanımı vardır.
10. L nüshasında yer alan birçok şiir T nüshasında yoktur.
11. T nüshası daha az yanlış bulundurmamakla birlikte yer yer onda da fahiş hatalar bulunmaktadır.
12. İki nüsha dil özellikleri bakımında farklılık arz etmekte olup bazen bir ifade her iki nüshada farklı gramer şekilleriyle ifade edilmiştir.
13. İki nüshanın da başı sonu aynı olmakla birlikte hikâyeler paralel gitmemektedir. L nüshasında bir hikâyeye yarıda kesilmiş ve başka bir hikâyeye ortasından başlamıştır. Bu da bu durumun sehven olduğunu yani müstensihinin bir şekilde metni yazarken satır/sayfa atladığını göstermektedir.
14. L nüshasında bazı bölüm başlıkları yeri boş bırakılarak atlanmıştır. Bu da müstensihinin durumun farkında olduğunu; ama bilmediğimiz bir sebepten burayı boş bıraktığını göstermektedir.
15. Her iki nüsha Farsçadan tercüme edildiği halde metinlerde hiç Farsça şiir ya da Farsça ibare geçmemektedir.

Tüm bu gerekçeler göz önünde bulundurulduğunda yapılacak ilmi bir metin neşrinde L nüshasının daha değerli olacağını düşünüyoruz.

L Nüshasının Metin Akışı Ve Konu Başlıkları Şöyledir:

- Besmele, Hamdele, Salvele (1b- 4a)
 - Sebeb-i telif, eserin takdim edildiği kişi (Muhammed İmam Beg), müellif/mütercim (Molla Muhammed Timur), (4a-19a)
 - Debşelim ve Beydepây Dāsītānların Āğāzı (19a-42b)
1. Evvelkı Bāb: Sa' ygerlerniñg ve şikāklar sözin perhiz kıılmañniñg beyānıda (42b-87b)
 2. İkinçi Bāb: Bed-kirdārlarniñg sezā tapmaqları ve olar 'ākıbetleri şūmluğiniñg beyānıda (87b-120b)
 3. Üçinçi Bāb: Dostlar muvāfaqatları ve olarniñg her mühimde yār meded-kār bolmaqlariniñg beyānıda (121a-138a)
 4. Törtünçi Bāb: Düşmenler hālīga āgāh bolup olar mekr u hileleriğa ferifte bolmaslık beyānıda (138a-178a)
 5. Beşinçi Bāb: Ġāfilliñniñg beyānıda (178a-195a)
 6. Altınçi Bāb: Aşuqmañniñg ve bī-te'enniliñniñg zararı beyānıda (195a-202b)
 7. Yetinçi Bāb: Tedbīr ve endişe ve hile birle düşmen belāsıdın hālāş bolmañniñg beyānıda (202b-216a)
 8. Sekizinçi Bāb: Düşmenler temellükiğa i'timād kıılmaslık ve kīne-verler mülāyimiğa firīb yemeslik beyānıda (216a-230b)
 9. Tokuzunçi Bāb: 'afv fażiletiniñg beyānıda (230b-253a)
 10. Onunçi Bāb: Her kişi mükāfāt öz 'ameli cezāsın tapmañniñg beyānıda (253a-261b)
 11. On Birinçi Bāb: Her kişi endāzesidin artuqnı tilep zarar tapmaq ve burunğı pīşesidin quruq qalmaqni beyānıda⁶ (261b-270b)
 12. On İkinçi Bāb: Yavaşluq āgurluq kıılmañniñg beyānıda⁷ (270b-294b)
 13. On Üçinçi Bāb: İgri ve bāṭıl sözleridin perhiz kıılmaq beyāni⁸ (294b-309a)
 14. On Törtünçi Bāb: Zemāne havādişiğe iltifāt kıılmaslıñniñg ve işler bināsın qazā ve qaderğa qoymañniñg beyāni⁹ (309a-323b)

6 Bu bab başlığı L nüshasında eksikti T nüshasından eklendi. T311a-9,10

7 Bu bab başlığı L nüshasında eksikti T nüshasından eklendi. T319b-11,12

8 Bu bab başlığı L nüshasında eksikti T nüshasından eklendi. T342a-10

9 Bu bab başlığı L nüshasında eksikti T nüshasından eklendi. T355a-12,13

Sonuç

Çağatay Türkçesi ve Türkoloji tarihi için son derece kıymetli olan bu eserin bilimsel neşrinin hazırlanması kıymetli bir çalışma olacaktır. Eser, bünyesinde bulundurduğu hayvan isimleri, mahalli ifadeler, kalıp sözler, ata sözleri, deyimler şiirler vs. ile hazırlanacak sözlük ve gramer çalışmalarına kaynak metin olması açısından önemlidir. Bir anlatı olarak da edebi değere sahip olan metin üniversitelerdeki Çağatay Türkçesi öğretimi için okunması zevkli alternatif bir nesir metni olacaktır.

Kaynakça

Adamović M., *Kelile ü Dimne. Türkische Handschrift T. 189 der Forschungsbibliothek Gotha*: Hildesheim, 1994.

Âşâru'l-imâmiye, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, 6269, Leiden, Hollanda.

Atıf Mehmed, *Kaşgar tarihi: Bâis-i Hayret Ahvâl-i Garibesî*, haz. Prof. Dr. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, Eysi Kitap ve Yayın, Kırıkkale, 1998.

Aykut Sait, *Beydebâ-İbnü'l-Mukaffâ Kelile ve Dimne*, Şûle Yayınları, İstanbul, 2011.

Azak Hülya, *İbnu'l-Mukaffâ'nın Kelile ve Dimne'si İle La Fontaine'nin Fabllarının Karşılaştırılması*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Erzurum, 1991.

Bakan Semra, *Kelile ve Dimne'de Yer Alan Masalların Dini ve Ahlakî Eğitime Katkıları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Erzurum, 2006.

Buharayî Mirza Şems, *Tarih-i Buhara Hokand ve Kaşgar*; Mukaddime, Tashih, Tahkik, Muhammed Ekber Aşık, Tahran, 1377/1998.

Bülbül Tuncay, *Hümâyûn-Nâme İnceleme-Tenkitletli Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Doktora Tezi] Ankara, 2009.

Çatıkkaş M. Ata, *Ahmet Midhat'ın Kelile ve Dimne Tercümesi: Hulasa-i Hümayunname*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Doğrul Ömer Rıza, *Kelile ve Dimne/Beydeba*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

Eşit Sultan, *Kelile ve Dimne Çevirisi Türk Dil Kurumu Nüshası (Dil Bilgisi Özellikleri, Metin, Sözlük)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Mersin, 2010.

Karaismailoğlu Adnan, "Kelile ve Dimne", C. XXV, *TDVİA*, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul, 2002.

Kelile ve Dimne, Özbekistan Fenler Akademisi, Ebu Rayhan Birünî Şarkşinaslık Enstitüsü, Yazma Eserler Bölümü, P11307, Taşkent, Özbekistan.

Ord. Prof. Dr A. Zeki Velidî Togan, *Bugünkü Türk İli Türkistan ve Yakın Tarihi*, Enderun Kitabevi, (2. baskı) İstanbul, 1981.

Prof. Dr. Mehmet Saray, *Doğu Türkistan tarihi : Başlangıçtan 1878'e kadar*, Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Schmidt Jan, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands: Comprising the Acquisitions of*

Turkish Manuscripts in the Seventeenth and Eighteenth Centuries, Leiden, 2002.

Semenova A. A., *Sobraniye Vestoçnih Rukopisey Akademi Nauk Uzbekskoy SSR* (11 cilt), Taşkent, Özbekistan, 1952-1987.

Tezcan Semih, “Kelile ve Dimne”, *Türk Dilleri Araştırmaları*., C. 9, s. 5-15. İstanbul, 1999.

Tezcan Semih, “Manzum Kelile ve Dimne Üzerine Notlar”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. 6, s.81-121. İstanbul, 1996.

Tezcan Semih, “Mes’ûd ve XIV. Yüzyıl Türk Edebiyatı Üzerine Yeni Bilgiler”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. V, Simurg Yayınları, s. 65-84. Ankara, 1995.

Topaloğlu Bekir-Hayreddin Karaman, *Kelile ve Dimne (Tercüme ve Metin)*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1990.

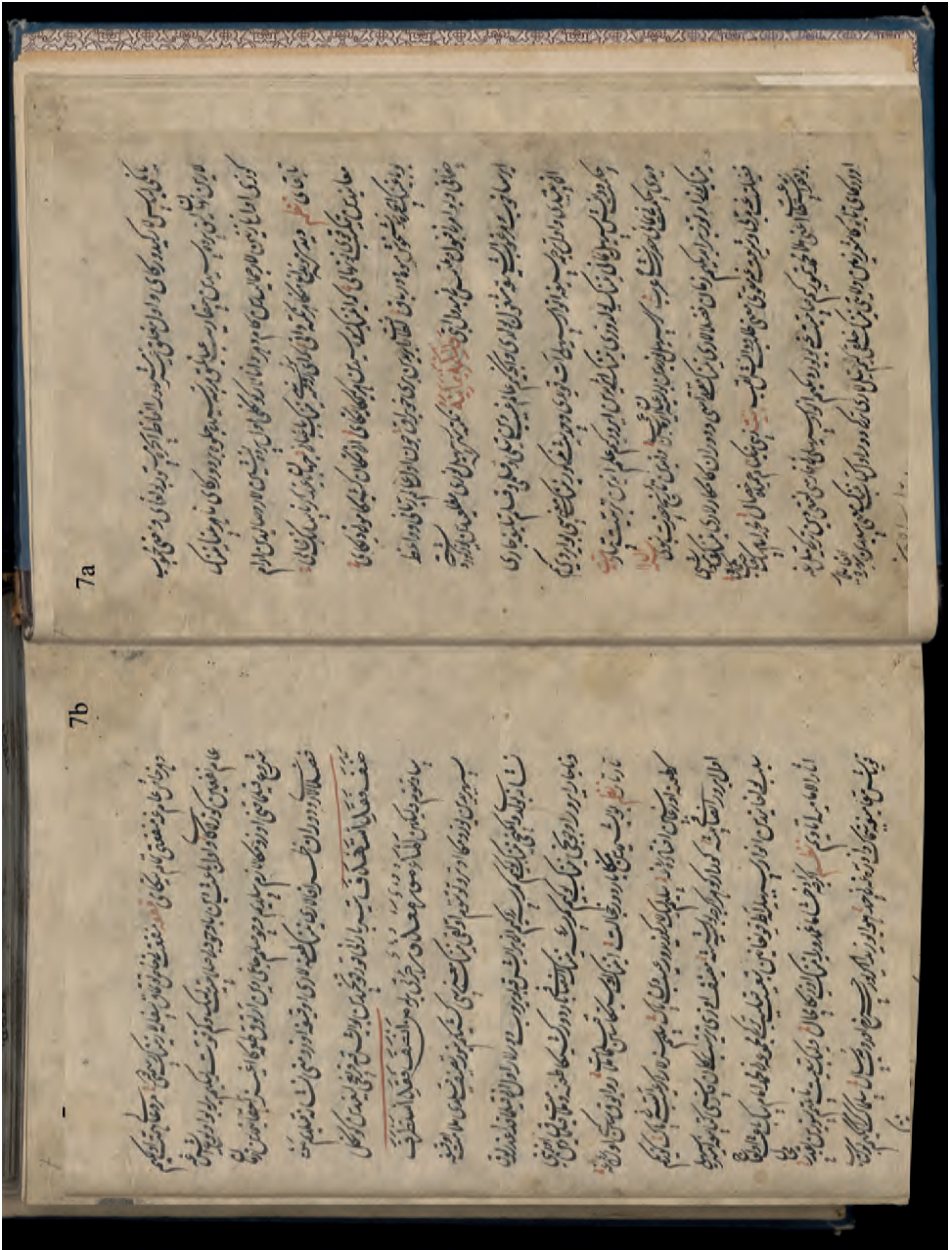
Toska Zehra, “Kelile ve Dimne’nin Türkçe Çevirileri”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 15. c. 355-380. Harvard, 1991.

Toska Zehra, *Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesud Çevirisi* (2 cilt), İstanbul, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Doktora Tezi] İstanbul, 1989.

Yazar Sadık, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Şerh ve Tercüme Gelenegi*, İstanbul, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Doktora Tezi] İstanbul, 2011.

Ek 2: T Nüshası 1b, 2a (Eserin giriş bölümü)

7a

7b

Ek 3: L Nüshası 7a, 7b (Molla Muhammed Timur'un adının geçtiği varak)

Ek 5: T Nüshası 366b, 367a (Eserin sonuç bölümü)

